

NAČELO KONTRADIKTORNOSTI KAO OPŠTI ELEMENT PRAVA NA PRAVIČAN POSTUPAK U PRAKSI KRIVIČNOG SUDA SRBIJE I EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

REZIME: Zadatak krivičnog postupka definisan u smislu rasvetljavanja i rešavanja glavnog predmeta krivičnog postupka – krivične stvari (*causa criminalis*) ostvaruje se upravo primenom pravno normiranih osnovnih procesnih načela. Zakonom priznata mogućnost krivičnoprocesnih stranaka da aktivno sudeluju u krivičnom postupku jeste jedna od osnovnih tekovina akuzatorskog sistema krivičnog postupka. Načelo kontradiktornosti se sastoji u pravu svake procesne stranke da se izjasni o procesnim radnjama protivne stranke pre nego što nadležni sud na tim procesnim radnjama utemelji odluku. Načelo kontradiktornosti jedan je od opštih elemenata prava na pravičan postupak. Dakle, pravo protivrečja (*contradicere*) navodima protivne stranke je uz načelo neposrednosti, u direktnoj funkciji ostvarenja načela pravičnog postupka u našem pravnom sistemu. Prisutno je u toku celog krivičnog postupka, ali najviše dolazi do izražaja u izvođenju dokaza na glavnom pretresu. Zakonik o krivičnom postupku Republike Srbije nije izričito predvideo načelo kontradiktornosti, međutim, pored toga što je utkano u tok glavnog pretresa, kao glavne faze krivičnog postupka, ovo načelo se proteže kroz celi krivični postupak, i prvostepeni i drugostepeni. Iako nije izričito proklamovano u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, načelo kontradiktornosti se razvilo u praksi Evropskog suda za ljudska prava kao opšti element prava na pravični postupak.

* Vanredni profesor, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu, Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu, e-mail: jelena@pravni-fakultet.info

** Docent, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu, Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu, e-mail: majasubotin@yahoo.com

Ključne reči: *krivični postupak, procesna načela, načelo kontradiktornosti, Zakonik o krivičnom postupku, Evropski sud za ljudska prava.*

1. Uvod

Pod načelom krivičnog postupka podrazumeva se odredba koja generalno utvrđuje način postupanja za ceo postupak, delove postupka, ili u više određenih slučajeva.¹

U pravnoj teoriji postoje različita shvatanja pojma krivičnoprocesnih načela. Mišljenja se razlikuju po tome da li uopšte treba definisati pojam načela, ili sva načela bez neke opšte definicije treba svesti na osnovne principe na kojima krivično procesno pravo treba da se zasniva. Zatim, mišljenja se razlikuju u suštinskim elementima koje jedno opšte pojmovno određenje treba da obuhvati. Teoretičari na različite načine shvataju i tumače pojam načela krivičnog procesnog prava.

Prema Dimitrijeviću, jedna od kompletnijih definicija krivičnoprocesnih načela glasi: „Osnovna načela su osnovne pravne postavke na kojima je zasnovano i pomoću kojih je izgrađeno krivično procesno pravo, koje su sadržajno rukovodne ideje, a akciono osnovni zahtevi, koji se ostvaruju u krivičnom postupku.”²

U najopštijem smislu, cilj osnovnih krivičnoprocesnih načela je da služe ostvarenju osnovne svrhe krivičnog postupka.³

Analizirajući osnovne principe u procesnoj teoriji autori polaze sa dva različita stanovišta. Prvo stanovište polazi od okolnosti da se osnovni principi odnose na procesne subjekte ili na procesne radnje i isti ne treba da se u okviru krivičnoprocesne materije izlažu na jednom mestu već osnovni principi treba da se izlažu tamo gde se proučavaju procesni subjekti, odnosno procesne radnje. Drugo stanovište rukovodi se okolnostima da se osnovni principi odnose na krivično procesno pravo, odnosno krivični postupak u celini i kao takvi treba da se u okviru krivičnoprocesne materije izlože na jednom mestu, bez obzira što se neka načela odnose na određene stadijume postupka, odnosno na procesne subjekte ili procesne radnje.⁴ Među teoretičarima ipak preovlađuje drugo stanovište.

¹ Škulić, M. (2008). Krivično procesno pravo – priručnik za polaganje pravosudnog ispita, knjiga 4, Beograd, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i Javno preduzeće Službeni glasnik, str. 22.

² Dimitrijević, D. (1981). Krivično procesno pravo, Beograd, Savremena administracija, str. 38.

³ Škulić, M. (2013). Krivično procesno pravo, Beograd, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, str. 43.

⁴ Stevanović, Č., Stanojević, P. (2001). Krivično procesno pravo, Priština, Pravni fakultet Univerziteta u Prištini i Niš, G. P. Sven, str. 47.

Jedno od načela koje se smatra opštim elementom prava na pravičan postupak jeste načelo kontradiktornosti, odnosno raspravnosti.

2. Pojam i procesni značaj načela kontradiktornosti

Načelo kontradiktornosti je princip koji strankama omogućuje slobodno i neposredno iznošenje ličnog mišljenja i argumenata o svim činjenicama i pravnim pitanjima, a sud i drugi organi su obavezni da saslušaju obe strane između kojih se vodi spor izražen maksimumom *audiatur et altera pars*.⁵

Načelo kontradiktornosti se sastoji u pravu svake procesne stranke da se izjasni o procesnim radnjama protivne stranke pre nego što nadležni sud na tim procesnim radnjama utemelji odluku. Dakle, obe procesne stranke u krivičnom postupku imaju mogućnost protivrečja (*contradicere*) navodima protivne stranke.

Načelo kontradiktornosti jedan je od opštih elemenata pravičnog postupka i moguće ga je definisati kao „pravo stranaka da budu prisutne radnjama u postupku te saslušane pre donošenja odluke.”⁶ Reč je o načelu koje je izuzetno važno u dokaznoj materiji, jer upravo kontradiktorno izvođenje usmenih dokaza predstavlja „paradigmu pravičnog postupka.”⁷

Jedan od osnovnih primarnih uslova primene načela kontradiktornosti jeste postojanje stranačkog postupka, kao modela koje se temelji na principu odvojenosti osnovnih krivičnoprocesnih funkcija.

Prema Kneževiću, „stranački karakter savremenog krivičnog postupka, osim uz uvažavanje principa monofunkcionalnosti, ostvariće se, u punom kapacitetu, jedino pod uslovom da postoje normativne pretpostavke, za ostvarivanje procesne ravnopravnosti stranaka. Stranke moraju biti ravnopravne u afirmaciji sopstvenih sučeljenih teza. To je *condicio sine qua non* ostvarivanja načela kontradiktornosti. Upravo se iz sagledavanja normativno uobličene procesne pozicije stranaka (prvenstveno okrivljenog), zaključuje o egzistiranju ovog procesnog načela, koje nema izričit zakonski izraz.”⁸

Posmatrano uopšte, ovo načelo se sprovodi u krivičnim postupcima na dva načina.

⁵ Ibid., str. 53.

⁶ Krapac, D. (2012). Kazneno procesno pravo: prva knjiga: Institucije, Zagreb, Narodne novine, str. 159.

⁷ Ashworth, A. (2002). Human Rights, Serious Crime and Criminal Procedure, London, Sweet & Maxwell, p. 35; cit. prema: Ivičević Karas, E. (2013). Dokazna snaga rezultata istrage prema predlogu novele Zakona o kaznenom postupku, *Hrvatski letopis za kazneno pravo i praksu*, 20 (2), str. 692.

⁸ Knežević, S. (2012). Načelo raspravnosti u krivičnom postupku, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, (62), str. 216.

Prvo, neposrednim susretom stranaka pred sudom, čime se omogućuje najpotpunije ostvarivanje načela raspravnosti, jer ovim putem krivičnoprocesne stranke imaju najveću mogućnost da usmeno, putem žive reči ili pokreta (neposredno) iznose svoje stavove, predlažu i iznose svoje dokaze i da istovremeno odgovore na tvrdnje i navode suprotne stranke. Drugi način praktičnog sprovođenja ovog načela jeste posrednim putem. Ovim načinom krivičnoprocesne stranke praktično realizuju načelo raspravnosti (konradiktornosti) podnošenjem zahteva, predloga i pravnih sredstava koja se po pravilu podnose pismeno.⁹

Iz ovoga sledi zaključak da je načelo kontradiktornosti pored načela neposrednosti u direktnoj funkciji ostvarenja načela pravičnog postupka.

Načelo kontradiktornosti je prisutno u toku celog krivičnog postupka, ali najviše dolazi do izražaja u izvođenju dokaza na glavnom pretresu.

Usvajanjem Zakonika o krivičnom postupku 2011. godine,¹⁰ došlo je do radikalnog zaokreta u procesnoj poziciji suda, prilikom izvođenja dokaza.

Prema Kneževiću, aktuelni procesni zakonski tekst „predviđa monopolsku poziciju stranaka, u postupku utvrđivanja činjenične osnovice krivičnog događaja. Time se zakonodavac odriče načela sudske odgovornosti, za izvedene dokaze, i promoviše monopol dokazne inicijative stranaka,”¹¹ Analizirajući ovakav pristup sa aspekta primene i procesnog značaja načela kontradiktornosti, a u kontekstu procesne pozicije glavnih krivičnoprocesnih subjekata, dolazi se do zaključka da „osnažena procesna pozicija krivičnoprocesnih stranaka, u otkrivanju i izvođenju dokaza, dodatno učvršćuje osnovne postavke načela kontradiktornosti.”¹²

3. Načelo kontradiktornosti prema odredbama Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i u praksi Evropskog suda za ljudska prava

Iako nije izričito proklamovano u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda,¹³ načelo kontradiktornosti se razvilo u praksi Evropskog suda za ljudska prava kao opšti element prava na pravični postupak.

Evropski sud je izrekao ukupno 76 presuda u pogledu prava na pravično suđenje iz člana 6, utvrdivši da je ono povređeno u 71 slučaju. Ti predmeti

⁹ Bejatović, S., (2014). Krivično procesno pravo, Beograd, JP Službeni glasnik, str. 111.

¹⁰ Zakonik o krivičnom postupku, *Službeni glasnik RS*, br. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13, 55/14 i 35/19.

¹¹ Knežević, S., op. cit., str. 212.

¹² Ibid.

¹³ Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as amended by Protocols No. 11 and No. 14, ETS 5, Rome, 4. XI 1950.

su se mahom odnosili na dužinu postupka i na odsustvo izvršenja presude. U tim slučajevima su takođe pokrenuta pitanja u vezi sa načinom korišćenja priznanja u sudskom procesu, definicijom nepristrasnosti sudova, pravičnošću postupka u krivičnom sudskom procesu, potrebom za pravnom sigurnošću i poverenjem javnosti u pravosuđe, pravom na javnu raspravu i značenjem tog pojma, pretpostavkom nevinosti, sastavom suda, kao i u vezi sa pravom na pristup sudu tamo gde u unutrašnjem pravu postoje procesna ograničenja i isključenja.¹⁴

Prema članu 6, stav 1 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda „svako, tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima i obavezama, ili o krivičnoj optužbi protiv njega, ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, obrazovanim na osnovu zakona” (videti slučaj *Morice* protiv Francuske, [VV], br. 29369/10, ECHR 2015, gde je postavljeno pitanje objektivne nepristrasnosti višeg suda u predmetu u kome su sa jedne strane učestvovali pripadnici pravosuđa i sa druge strane advokat (podnosilac predstavke u ovom predmetu). Sud je utvrdio da je došlo do povrede člana 6, stav 1 Konvencije).

Kako navode Gorjanc-Prelević i Jeličić, „iako celokupni član 6 predstavlja garancije prava na pravično suđenje, u stavu 1 kao posebna garancija pojavljuje se „pravičnost rasprave”, koju je Evropski sud u praksi tumačio kroz nekoliko aspekata: pravo na sud (kao pravo na pristup sudu i pravo na izvršenje konačne sudske odluke), jednakost stranaka, načelo kontradiktornosti i pravo na obrazloženu sudsku odluku.”¹⁵

Pravičnost rasprave podrazumeva i jednakost stranaka u postupku. Predmet *Steel and Morris* protiv Ujedinjenog Kraljevstva (br. 68416/01, presuda od 15. februara 2005) ticao se postupka koji je lanac restorana McDonald's vodio protiv podnosilaca predstavke, građanskih aktivista, koji su ukazivali na njegove loše strane. Pred Evropskim sudom oni su isticali da im je povređeno pravo na pravično suđenje zbog nedostatka pravne pomoći. Nakon formulisanja i razmatranja niza relevantnih činilaca, između ostalog, važnosti onog o čemu se u postupku odlučuje za podnosioc predstave, složenosti merodavnog prava i postupka, te sposobnost podnosilaca predstavke da se

¹⁴ The Advice on Individual Rights in Europe, The case-law of the European Court of Human Rights with respect to Serbia, Foreign and Commonwealth Office, 2015, p. 7.

¹⁵ Prelević-Gorjanc, T. (2006). Pravo na pravično suđenje u postupcima u kojima se odlučuje o građanskim pravima, Evropski prostor pravde, tempus projekat Evropske unije, Podgorica, Centar za obuku sudija Republike Crne Gore, str. 26; Jeličić, M. (2016). Obrazloženje krivične presude kao elemenat prava na pravično suđenje – doktorska disertacija, Beograd, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, str. 43.

sami delotvorno brane, Evropski sud je zaključio da je odbijanjem zahteva za pravnu pomoć, podnosiocima predstavke uskraćena mogućnost da se u svom predmetu delotvorno brane pred sudom u odnosu na kompaniju McDonald's, što je prouzrokovalo neprihvatljivu nejednakost stranaka.¹⁶

Dalje, prema članu 6 stav 3, svako ko je optužen za krivično delo ima sledeća minimalna prava:

- a) da bez odlaganja, detaljno i na jeziku koji razume, bude obavешten o prirodi i razlozima optužbe protiv njega;
- b) da ima dovoljno vremena i mogućnosti za pripremanje odbrane;
- c) da se brani lično ili putem branioca koga sam izabere ili, ako nema dovoljno sredstava da plati za pravnu pomoć, besplatno dobije branioca po službenoj dužnosti kada interesi pravde to zahtevaju (videti slučaj *Dvorski protiv Hrvatske*, [VV], br. 25703/11, ECHR 2015, koji se tiče prihvatanja u dokaznom postupku priznanja koje je podnosilac predstavke dao tokom prvog policijskog ispitivanja u prisustvu advokata, ali ne advokata po njegovom izboru, jer mu je bila uskraćena mogućnost da imenuje advokata. Veliko veće je utvrdilo da je pravo na odbranu podnosioca predstavke bilo nepovratno ugroženo uskraćivanjem mogućnosti da imenuje advokata po svom izboru, te da je stoga došlo do povrede člana 6. Konvencije);
- d) da ispituje svedoke protiv sebe ili da postigne da se oni ispituju i da se obezbedi prisustvo i saslušanje svedoka u njegovu korist pod istim uslovima koji važe za one koji svedoče protiv njega;
- e) da dobije besplatnu pomoć prevodioca ako ne razume ili ne govori jezik koji se upotrebljava na sudu.

Načelo kontradiktornosti kao opšti element pravičnog postupka u krivičnom postupku se konkretizuje kroz minimalna prava optuženog:

- pravo da bude obavешten o prirodi i razlozima optužbe (član 6, stav 3. a) Evropske konvencije),
- pravo da ima odgovarajuće vreme i mogućnosti za pripremu odbrane (član 6, stav 3. b) Evropske konvencije) – (videti slučaj *Vamvakas protiv Grčke* (br. 2), br. 2870/11, 09.04.2015. godine, koji se tiče propuštanja drugostepenog suda da ispita okolnost izostanka advokata po službenoj dužnosti sa kasacionog ročišta. U postupku po Konvenciji, podnosilac predstavke se žalio da mu je uskraćeno

¹⁶ Krstić, I., Marinković, T. (2016). Evropsko pravo ljudskih prava, Beograd, Kancelarija Saveta Evrope, str. 250.

- pravično suđenje u suprotnosti sa članom 6 Konvencije. Sud je presudio u korist podnosioca predstavke) i
- pravo da ispituje svedoke optužbe, te da ispituje svedoke odbrane pod jednakim uslovima (član 6, stav 3. d) Evropske konvencije) – (videti slučaj *Schatschaschwili* protiv Nemačke, [VV], br. 9154/10, ECHR 2015, koji se tiče pitanja pravičnosti postupka nakon što su u dokaznom postupku prihvaćene izjave odsutnog svedoka. Podnosilac predstavke se žalio Sudu po članu 6 Konvencije na pozivanje prvostepenog suda na izjave O. i P. u okolnostima kada ih on nije mogao unakrsno ispitati pre ili tokom suđenja. Veliko veće je utvrdilo da je došlo do povrede člana 6 Konvencije).

Poslednje pravo ujedno je poseban aspekt načela kontradiktornosti, a ima dva aspekta: pravo optuženog da ispituje svedoka optužbe i time protivreći njegovom iskazu, te pravo odbrane na ispitivanje svedoka odbrane. Prvi je aspekt usko povezan sa mogućnošću „stranačkog suprotstavljanja” na javnoj raspravi, na kojoj se svi dokazi izvode u prisutnosti optuženog. Optuženi mora imati „odgovarajuću i dostupnu mogućnost” da osporava iskaz odnosno da ispita svedoka optužbe u trenutku davanja iskaza ili posle u postupku, što podrazumeva ispitivanje u prisustvu i optuženog i branioca. Štaviše, ako zauzmemo stanovište da je ključna uloga branioca i u tome da optuženom pomogne da opovrgne dokaze optužbe, nameće se zaključak da od primene načela kontradiktornosti zavisi i ostvarivanje Konvencijom zagarantovanog prava na efektivnu odbranu (član 6, stav 3 c) Evropske konvencije).¹⁷

Pored rečenog, odredba člana 6, stav 3 d.) Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda „ne zahteva pozivanje i ispitivanje svakog svedoka u korist optuženog. Njen bitni cilj, kako je to označeno rečima „pod istim uslovima”, jeste potpuna jednakost procesnih sredstava. S ovom odredbom nadležnim nacionalnim vlastima ostavljeno je da odluče o merodavnosti predloženog dokaza, sve dok je to u skladu sa konceptom pravičnog postupka koji dominira članom 6 u celini.” (Predmet *Engel i dr.* protiv Holandije, presuda od 23. novembra 1976. godine).¹⁸

¹⁷ Ivičević Karas, E., op. cit., str. 694.

¹⁸ Pavlović, Š., (2009). Poznavanje i primjenjivost ustavnih i konvencijskih načela o pravičnom postupku kao *condicio sine qua non* dobre odbrane, *Hrvatski letopis za kazneno pravo i praksu*, 16 (2), str. 558.

4. Zakonski tretman načela kontradiktornosti u Republici Srbiji

Zakonik o krivičnom postupku nije izričito predvideo načelo kontradiktornosti, međutim, kako je već rečeno, pored toga što je utkano u tok glavnog pretresa,¹⁹ kao glavne faze krivičnog postupka, ovo načelo se proteže kroz celi krivični postupak, i prvostepeni i drugostepeni.

Tako na primer, u istrazi, osumnjičeni, njegov branilac i oštećeni mogu da prisustvuju uviđaju (član 300, stav 3 ZKP).

Javni tužilac je dužan da stručnog savetnika obavesti da može da prisustvuje veštačenju (član 300, stav 5 ZKP).

Lica koja prisustvuju dokaznim radnjama mogu predložiti javnom tužiocu da radi razjašnjenja stvari postavi određena pitanja osumnjičenom, svedoku ili veštaku, a po dozvoli javnog tužioca mogu postavljati pitanja i neposredno. Ova lica imaju pravo da zahtevaju da se u zapisnik unesu i njihove primedbe u pogledu preduzimanja pojedinih radnji, a mogu i predlagati prikupljanje pojedinih dokaza (član 300, stav 8 ZKP).

Radi razjašnjenja pojedinih tehničkih ili drugih stručnih pitanja koja se postavljaju u vezi sa pribavljenim dokazima ili prilikom saslušanja osumnjičenog ili preduzimanja drugih dokaznih radnji, javni tužilac može zatražiti od stručnog lica odgovarajuće struke da mu o tim pitanjima da potrebna objašnjenja. Ako su prilikom davanja objašnjenja prisutni osumnjičeni ili branilac, oni mogu tražiti da to lice pruži bliža objašnjenja. U slučaju potrebe, javni tužilac može tražiti objašnjenja i od odgovarajuće stručne ustanove (član 300, stav 9 ZKP).

Načelo kontradiktornosti imamo i u fazi optuženja. Naime, okrivljeni ima pravo da podnese pisani odgovor na optužnicu u roku od osam dana od dana dostavljanja optužnice. Uz optužnicu, okrivljenom će biti dostavljena i pouka o pravu na podnošenje odgovora. Odgovor na optužnicu može podneti i branilac, bez posebnog ovlašćenja okrivljenog, ali ne i protiv njegove volje (član 336 ZKP).

¹⁹ Na primer, u članovima 391 i 392 Zakonika o krivičnom postupku se navodi da se optužba izlaže, po pravilu, tako što tužilac čita optužnicu ili privatnu tužbu, ali predsednik veća može umesto toga dozvoliti tužiocu da usmeno izloži sadržaj optužbe. Oštećeni može postaviti imovinskopravni zahtev, a u njegovoj odsutnosti, ako je takav zahtev postavio, zahtev će pročitati predsednik veća (član 391 ZKP). Nakon izlaganja optužbe, predsednik veća će upitati optuženog: 1) da li je optužbu razumeo, ako se uveri da je nije razumeo, ponovo će mu izložiti njenu sadržinu na način koji je za optuženog najrazumljiviji; 2) da li želi da se izjasni o optužbi, i o imovinskopravnom zahtevu ako je podnesen; 3) da li priznaje da je učinio krivično delo za koje je optužen, a ako se uveri da optuženi nije razumeo šta znači priznanje, objasniće mu značenje i posledice priznanja krivičnog dela na način koji je za optuženog najrazumljiviji. Optuženi pri tome nije dužan da se izjasni o optužbi i da odgovara na postavljena pitanja (član 392).

Primer primene načela kontradiktornosti na pripremnom ročištu jeste član 345, stav 1 ZKP, koji uređuje situaciju izjašnjavanja stranaka o predmetu optužbe, obrazlaganja dokaza koji će biti izvedeni na glavnom pretresu i predlaganja novih dokaza, utvrđivanje činjeničnih i pravnih pitanja koja će biti predmet raspravljanja na glavnom pretresu, odlučivanja o sporazumu o priznanju krivičnog dela, o pritvoru i o obustavi krivičnog postupka, kao i o drugim pitanjima za koja sud oceni da su od značaja za održavanje glavnog pretresa.

Načelo kontradiktornosti se, kako je već rečeno, primenjuje i u drugostepenom postupku. Prema Kneževiću, „sama mogućnost iniciranja preispitivanja činjenične i pravne utemeljenosti prvostepene presude, predstavlja nastavak sučeljavanja stranaka, pred sudom pravnog leka. Stranka, koja je nezadovoljna odlukom suda, o epilogu krivičnopravnog spora, izjavljivanjem žalbe, izdejstvovala je nastavak odlučivanja o tom sporu. Time je kontradiktorno sagledavanje, suprotstavljenih teza stranaka, preneto u ambijent drugostepenog postupka.”²⁰

Primer je član 444, stav 1 ZKP – „Primerak žalbe²¹ dostaviće prvostepeni sud protivnoj strani (optuženom ili tužiocu) koja može u roku od osam dana od dana prijema žalbe podneti sudu odgovor na žalbu.”

U članu 446 ZKPa se pak navodi da drugostepeni sud donosi odluku o žalbi u sednici veća ili na osnovu održanog pretresa, u kom slučaju će takođe biti stvorene pretpostavke za realizaciju načela kontradiktornosti. Da li će održati pretres odlučuje veće drugostepenog suda. Veće može odlučiti da se pretres održi samo u odnosu na pojedine delove prvostepene presude, ako se oni mogu izdvojiti bez štete za pravilno presuđenje. U odnosu na delove presude za koje nije određen pretres, odluka o žalbi donosi se u sednici veća. Ako veće odluči da održi pretres, sudija izvestilac je predsednik veća, a ako ima više izvestilaca, veće će odrediti jednog sudiju izvestioca koji će biti predsednik veća.²²

²⁰ Knežević, S., op. cit., str. 214-215.

²¹ Protiv presude donesene u prvom stepenu ovlašćena lica mogu izjaviti žalbu u roku od 15 dana od dana dostavljanja prepisa presude (član 432, stav 1 ZKP).

²² Prema odredbama člana 449, stav 1 i stav 2, pretres pred drugostepenim sudom održaće se ako je potrebno da se zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja izvedu ili ponove dokazi koji su izvedeni ili odbijeni od strane prvostepenog suda, a postoje opravdani razlozi da se predmet ne vrati prvostepenom sudu na ponovni glavni pretres. Na pretres pred drugostepenim sudom pozivaju se optuženi i njihovi branioci, ovlašćeni tužilac, oštećeni, njegov zakonski zastupnik i punomoćnik, kao i oni svedoci, veštaci i stručni savetnici za koje sud odluči da se neposredno ispituju.

5. Značaj za Republiku Srbiju

Iako načelo kontradiktornosti, odnosno raspravnosti nije izričito formulisano u aktuelnom Zakoniku o krivičnom postupku, ono svakako predstavlja značajan element prava na pravičan postupak i nužno proizlazi iz procesnog položaja krivičnoprocesnih stranaka, imajući u vidu da su obe stranke ravnopravne u krivičnom postupku. Reč je o načelu koje je izuzetno važno u materiji dokazivanja u krivičnom postupku. Ovo stoga što obe procesne stranke u krivičnom postupku imaju mogućnost protivrečja navodima protivne stranke.

Pored toga što je utkano u tok glavnog pretresa kao glavne faze krivičnog postupka, načelo kontradiktornosti se proteže kroz celi krivični postupak, i prvostepeni i drugostepeni.

Dakle, suštinu načela kontradiktornosti čini mogućnost iznošenja sopstvenog stava svake stranke ponaosob, ali i mogućnost izjašnjavanja o stavu suprotstavljene stranke.

Načelo se sprovodi u krivičnim postupcima na dva načina – neposrednim susretom stranaka pred sudom ili pak posrednim putem. Ovim načinom krivičnoprocesne stranke praktično realizuju načelo kontradiktornosti podnošenjem zahteva, predloga i pravnih sredstava koja se po pravilu podnose pismeno.

Načelo kontradiktornosti se razvilo i u praksi Evropskog suda za ljudska prava kao opšti element prava na pravični postupak. Imajući u vidu odredbe člana 6 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, ovo načelo se konkretizuje kroz minimalna prava optuženog: da bude obavešten o prirodi i razlozima optužbe, da ima odgovarajuće vreme i mogućnosti za pripremu odbrane, te da ispituje svedoke optužbe, te da ispituje svedoke odbrane pod jednakim uslovima.

Matijašević Obradović Jelena

Associate Professor, The University of Business Academy, The Faculty of Law for Commerce and Judiciary, Novi Sad

Subotin Maja

Assistant Professor, The University of Business Academy, The Faculty of Law for Commerce and Judiciary, Novi Sad

THE PRINCIPLE OF CONTRADICTION AS A GENERAL ELEMENT OF THE RIGHT TO A FAIR PROCEDURE IN THE PRACTICE OF THE CRIMINAL COURT OF SERBIA AND THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Abstract

The task of the criminal procedure defined in terms of clarifying and resolving the main case of a criminal proceedings – criminal matter (*causa criminalis*) is achieved by the application of legally standardized basic procedural principles. The possibility given to the parties in a criminal proceedings to actively participate in it represents one of the basic features of the accusatory system of criminal proceedings. The principle of contradiction refers to the right of any procedural party to declare itself to the procedural actions of the opposing party before the competent court bases its decision on these procedural actions. The principle of contradiction is one of the general elements of the right to a fair trial. Therefore, the right of contradiction (*contradicere*) opposing the allegations of the other party is, together with the principle of immediacy, in a direct function of achieving the principle of a fair trial in our legal system. It is present during the whole criminal proceedings, but it mostly becomes prominent to expressing the evidence at the main trial. The Code of Criminal Procedure of Republic of Serbia has explicitly not envisaged the principle of contradiction. However, in addition of being involved in the main trial, as the main phase of

the criminal proceedings, this principle extends through the entire criminal procedure, both the first instance and the second instance. Although not explicitly proclaimed in the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, the principle of contradiction has developed in the practice of the European Court of Human Rights as a general element of the right to a fair trial.

Keywords: *criminal proceedings, procedural principles, the principle of contradiction, the Code of Criminal Procedure, the European Court of Human Rights.*

Literatura

1. Ashworth, A., (2002). Human Rights, Serious Crime and Criminal Procedure, London, Sweet & Maxwell
2. Bejatović, S., (2014). Krivično procesno pravo, Beograd, JP Službeni glasnik
3. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as amended by Protocols No. 11 and No. 14, ETS 5, Rome, 4. XI 1950
4. Dimitrijević, D., (1981). Krivično procesno pravo, Beograd, Savremena administracija
5. Ivičević Karas, E., (2013). Dokazna snaga rezultata istrage prema predlogu novele Zakona o kaznenom postupku, *Hrvatski letopis za kazneno pravo i praksu*, 20 (2), str. 691-714
6. Jeličić, M., (2016). Obrazloženje krivične presude kao elemenat prava na pravično suđenje – doktorska disertacija, Beograd, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
7. Knežević, S. (2012). Načelo raspravnosti u krivičnom postupku, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, (62), str. 207-218
8. Krapac, D., (2012). Kazneno procesno pravo: prva knjiga: Institucije, Zagreb, Narodne novine
9. Krstić, I., Marinković, T., (2016). Evropsko pravo ljudskih prava, Beograd, Kancelarija Saveta Evrope
10. Pavlović, Š., (2009). Poznavanje i primjenjivost ustavnih i konvencijskih načela o pravičnom postupku kao *condicio sine qua non* dobre odbrane, *Hrvatski letopis za kazneno pravo i praksu*, 16 (2), str. 543-571
11. Prelević-Gorjanc, T., (2006). Pravo na pravično suđenje u postupcima u kojima se odlučuje o građanskim pravima, Evropski prostor pravde,

- tempus projekat Evropske unije, Podgorica, Centar za obuku sudija Republike Crne Gore
12. Stevanović, Č., Stanojević, P., (2001). Krivično procesno pravo, Priština, Pravni fakultet Univerziteta u Prištini i Niš, G. P. Sven
 13. Škulić, M., (2008). Krivično procesno pravo – priručnik za polaganje pravosudnog ispita, knjiga 4, Beograd, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i Javno preduzeće Službeni glasnik
 14. Škulić, M., (2013). Krivično procesno pravo, Beograd, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu
 15. The Advice on Individual Rights in Europe (2015). *The case-law of the European Court of Human Rights with respect to Serbia*, Foreign and Commonwealth Office
 16. Zakonik o krivičnom postupku, *Službeni glasnik RS*, br. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13, 55/14 i 35/19